Туган җирең Идел буе,
Һәр телнең бар туган иле.
Туган җирең кебек назлы,
Җырдай моңлы татар
теле.

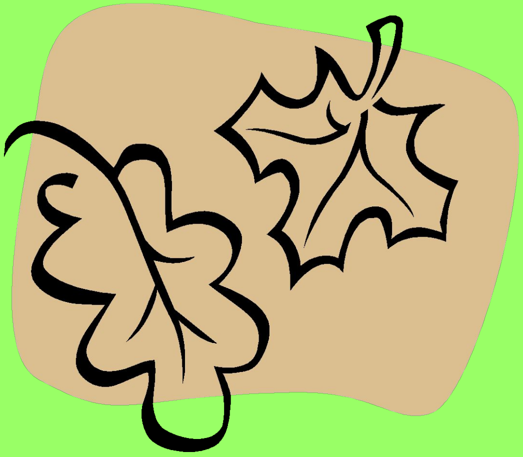

Унсигезенче гыйнвар
Җөмләнең аерымланган кисәкләре
янында тыныш билгеләре
Сыйныф эше

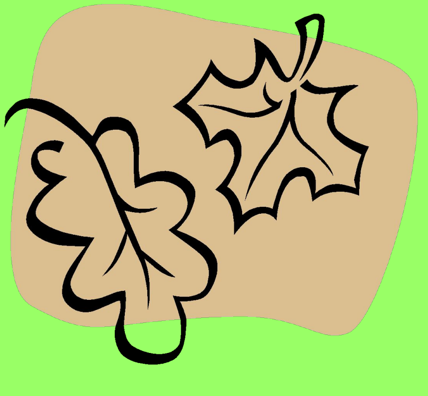

Җөмләнең аерымланган кисәкләре

- Хәлләр
- Аныклагычлар
- Эндәш һәм кереш сүзләр

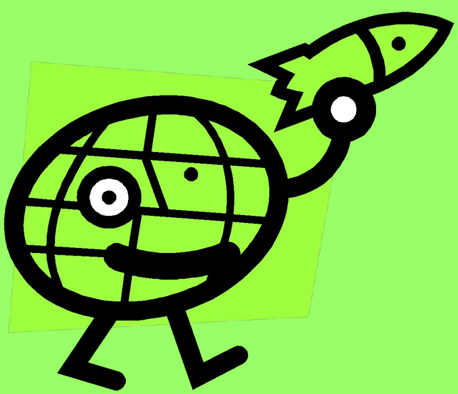

Аерымлану өчен тиешле шартлар

Күчереп языгыз, тиешле тыныш билгеләрен куегыз

5. *Чыпчыкла, , язның рәхимле сулышын сизеп куа , ышкандай ярсыбрак чыркылдыйлар. (Фатих Хөсни)*

аерымлана

- **Ярым хәбәрлеккә ия булса**
- **Үзе ияргән сүздән ераклашса**

Хәлләр кайчан аерымланмыйлар?

Укызыз, хәлләрне табызыз

Ак гәрәбәләр кебек тамчылар өй кыекларыннан **берсеннән-берсе элегрәк төшәргә ашыккандай тама башлады. (*Фатих Хөсни)***

Хәлләр аерымланмыйлар

Үзе ияргән сүз белән янәшә килсә	• **Урын хәле бервакытта да аерымланмый**

Аерымлану өчен тиешле шартлар

Күчереп языгыз, тиешле тыныш билгеләрен куегыз

Мин , этигә булышкан бул , ып шул тирәдә чуалырга тотынд : м әле дугасын алып килеп , бирәм әле дилбегәсен рәтлим. (Фатих Х,әсни) ,

Мин аны ягъни Гөлүсәне сәер ярату белән яраттым. (Мәхмүт Хәсәнов)

• **Аныкланмыш белән ярашса**	• **Аныклаучы теркәгеч белән килсә**

Аныклагычлар кайчан аерымланмыйлар?

Укыгыз, аныклагычны табыгыз

Сез тырыш балаларны кем генә хөрмәт итмәс икән. (Нурислам Хәсәнов)

Аныклагычлар аерымланмыйлар

Аныкланмыш белән ярашмаса

Аерымлану өчен тиешле шартлар

Күчереп языгыз, тиешле тыныш билгеләрен куегыз

Исәнме , яңа көн ! (Д. Гайнетдинова) , ,
Капка бикләнмәгән көтәләр иде күрәсең. (Фәнил Галиев)

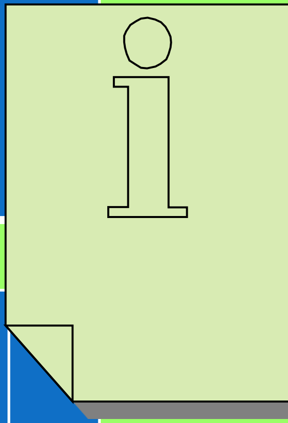

- **Эндәш һәм кереш сүзләр җөмләнең башка кисәкләреннән һәрвакыт аерымлана.**
- **Көчле тойгы белән әйтелгән эндәш сүздән соң өндәү куела.**

Эндәш сүзләр нинди сүз белән бер басым астында әйтелә?

Укыгыз,эндәш сүзне табыгыз.

И балам, дөньяга сабый бәхете белән килсен икән ул. (Д. Гайнетдинова)

Эндәш сүз елән бер басым астында әйтелгән ымлыклар эндәш сүздән өтер белән аерылмыйлар.

Аныклагычлар янында тыныш билгеләре

Өтер куела	
Сызык куела	
Ике нокта куела	
Җәяләр куела	• Бармак белән каткан җирне казып булмый, әлифбасыз (алфавитсыз) язып булмый. (Г. Тукай)

Аныклагычлар янында тыныш билгеләре

Өтер куела	
Сызык куела	
Ике нокта куела	
Җәяләр куела	Аныклагыч аныкланмышка искәрмә булып килсә

Алар – безнең горурлыгыбыз

Язучы, журналист, рәссам
Дания Гайнетдинова

Әдәбиятыбызның йөзек кашы – Фатих Хөсни

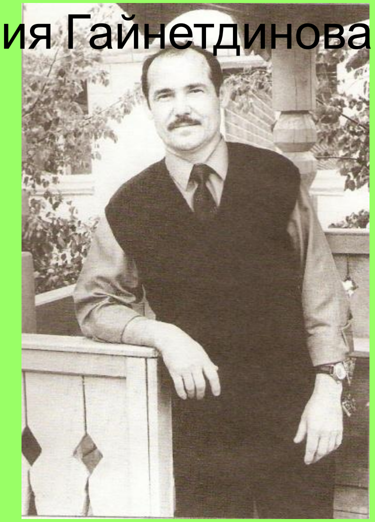

Шагыйрь Рашат Низамиев

Язучы Фәнил Галиев

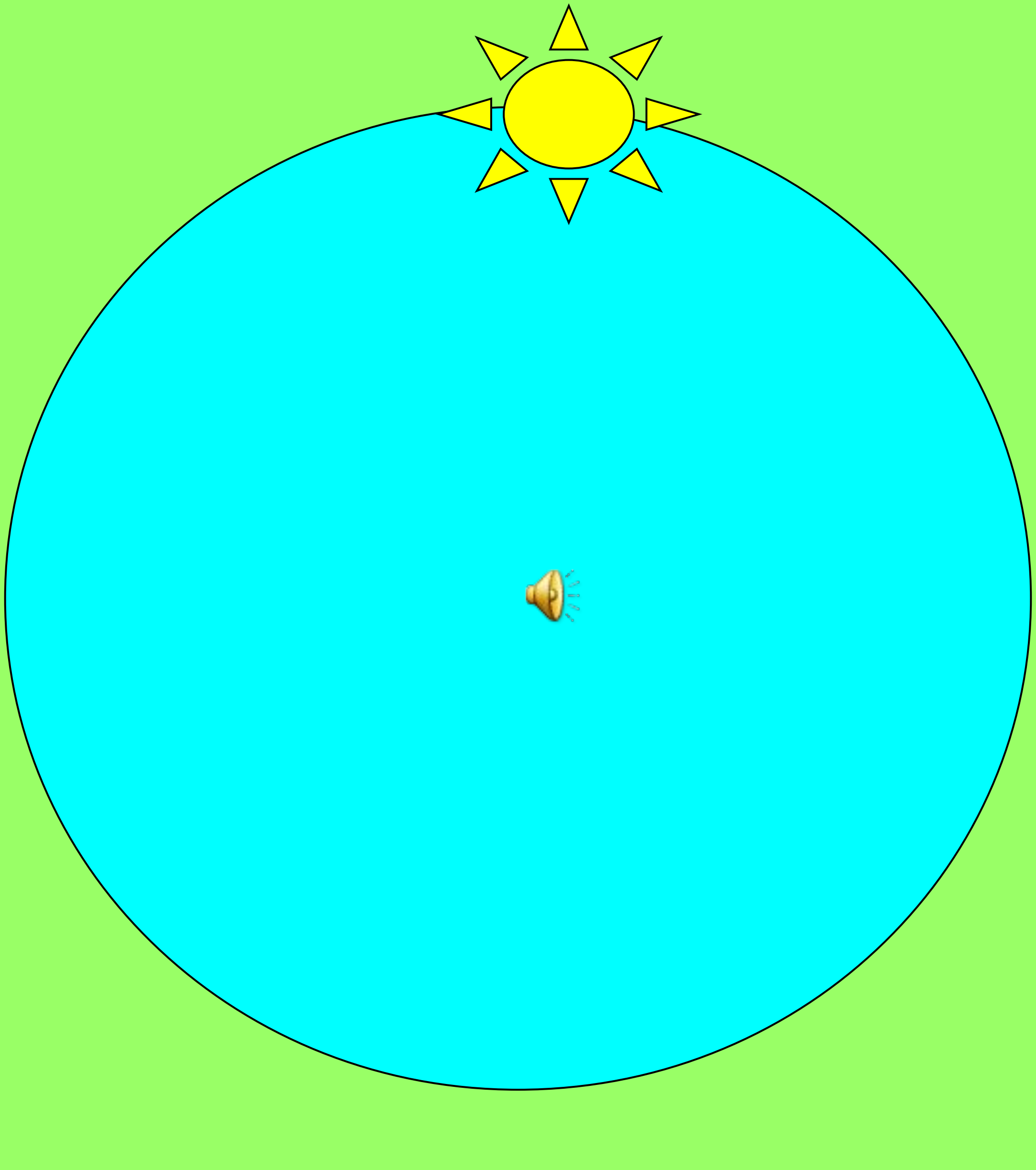

1. Кайсы рәттәге җөмләдә аерымланган хәл бар?

1. Мин, чайканырмын дип, су эзләдем.
2. Үзе, андый-мондый хәл була күрмәсен дип, тиз генә артка чигенә башлады. (Ш. Усманов)
3. Әхтәри сугышка китеп барды. (А. Гыйләҗев)

2. Төшләремдә, әни, сезне эзлим. *Әни* сүзе ни өчен өтерләр белән аерымланган?

1. Эндәш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.
2. Җөмлә уртасында килгән кереш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.
3. Өтерләр куелмый.

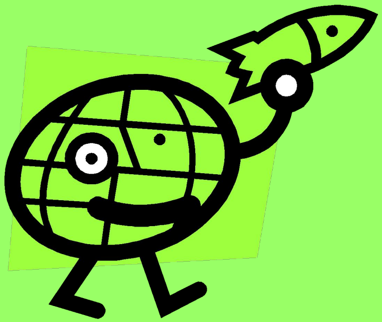

3. Нәкъ шушында (1) мәйдан уртасында (2) фонтан булыр (3) бәлки (4) кем белә (5)

1. (1) өтер, (2) сызык, (3) өтер, (4) өтер, (5) нокта
2. (1) сызык, (2) сызык, (3) өтер, (4) өтер, (5) сорау һәм өндәү билгесе
3. (1) өтер, (2) өтер, (3) өтер, (4) өтер, (5) сорау билгесе

4. Кайсы рәттәге җөмләдә тыныш билгеләре дөрес куелган?

1. Хәер, мин аны бакчада еш күрәм. (А. Хәсәнов)
2. Кызык, кеше тормышыннан бер генә көнен дә сәгатен дә, минутын да алып ташлап булмый икән.
3. Бар дип тә белмисең ичмаса.

5. Эзләренә, җылы карлар булып, тал мамыгы ява тын гына.(М. Галиев) Бу җөмләдә ни өчен өтер куела?

1. Тиңдәш кисәкләр арасына өтер куела.
2. Җөмлә уртасында килгән аерымланган хәл ике яктан өтер белән аерыла.
3. Үзе бәйләнгән сүздән ерак торучы синтетик иярчен вакыт җөмлә баш җөмләдән өтер белән аерыла.

6. Син, бәлки, йокламыйсыңдыр, талгансың уйга гына. (Н. Сафина) Бәлки сүзе ни өчен өтерләр белән аерыла?

1. Аерымланган хәл ике яктан өтер белән аерыла.
2. Җөмлә уртасында килгән кереш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.
3. Җөмлә уртасында килгән эндәш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.

7. Сал җилкәмә яшел кулларыңны, саумы, дустым -- яшьтәш миләшем. Җөмләдә сызык ни өчен куелган?

1. Ия дә, хәбәр дә исем белән белдерелсә, сызык куела.
2. Мәгънәне ике төрле аңлау куркынычы булганда, сызык куела.
3. Аныклагыч та, аныкланмыш та исем белән белдерелсә, алар арасына сызык куела.

8. ***Тамырлар (1) көпчәк килеп эләккән саен (2) машинаны әле бер (3) әле икенче якка янтайтып сикертәләр*** *(4) (Г. Шәрәфи)*

1. (1) өтер, (2) тыныш билгесе юк, (3) өтер, (4) нокта
2. (1) өтер, (2) өтер, (3) өтер, (4) нокта
3. (1) тыныш билгесе куелмый,(2) тыныш билгесе куелмый , (3) өтер, (4) нокта

9. Кереш сүзләр янында кайсы тыныш билгесе куела?

1. Ике нокта.
2. Сызык.
3. Өтер.

10. ***Без өчәү -- Сибгать, Гата һәм мин -- пар атта Нәфисәләр артына барып туктадык.*** *(А. Шамов)* Сызык ни өчен куелган?

1. Аныклагыч һәрвакыт сызыклар белән аерымлана.
2. Аныклагычлар тиңдәшләнеп килсә, ике яктан сызыклар белән аерымлана.
3. Аныклагыч та, аныкланмыш та исем белән белдерелсә, аныклагыч ике яктан сызыклар белән аерымлана.

1. Кайсы рәттәге җөмләдә аерымланган хәл бар?

1. Мин, чайканырмын дип, су эзләдем. V.. V
2. Үзе, андый-мондый хәл була күрмәсен дип, тиз генә артка чигенә башлады. (Ш. Усманов)
3. Әхтәри сугышка китеп барды. (А. Гыйләҗев)

2. Төшләремдә, әни, сезне эзлим. *Әни* сүзе ни өчен өтерләр белән аерымланган?

1. Эндәш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана. V
2. Җөмлә уртасында килгән кереш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.
3. Өтерләр куелмый.

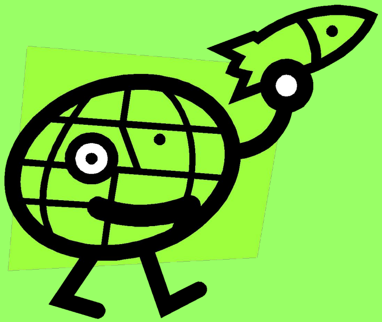

3. Нәкъ шушында (1) мәйдан уртасында (2) фонтан булыр (3) бәлки (4) кем белә (5)

1. (1) өтер, (2) сызык, (3) өтер, (4) өтер, (5) нокта
2. (1) сызык, (2) сызык, (3) өтер, (4) өтер, (5) сорау һәм өндәү билгесе
3. (1) өтер, (2) өтер, (3) өтер, (4) өтер, (5) сорау билгесе V

4. Кайсы рәттәге җөмләдә тыныш билгеләре дөрес куелган?

1. Хәер, мин аны бакчада еш күрәм. (А. Хәсәнов) V
2. Кызык, кеше тормышыннан бер генә көнен дә сәгатен дә, минутын да алып ташлап булмый икән.
3. Бар дип тә белмисең ичмаса.

5. Эзләренә, җылы карлар булып, тал мамыгы ява тын гына.(М. Галиев) Бу җөмләдә ни өчен өтер куела?

1. Тиңдәш кисәкләр арасына өтер куела.
2. Җөмлә уртасында килгән аерымланган хәл ике яктан өтер белән аерыла. V
3. Үзе бәйләнгән сүздән ерак торучы синтетик иярчен вакыт җөмлә баш җөмләдән өтер белән аерыла.

6. Син, бәлки, йокламыйсыңдыр, талгансың уйга гына. (Н. Сафина) Бәлки сүзе ни өчен өтерләр белән аерыла?

1. Аерымланган хәл ике яктан өтер белән аерыла.
2. Җөмлә уртасында килгән кереш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана. V
3. Җөмлә уртасында килгән эндәш сүз ике яктан да өтер белән аерымлана.

7. Сал җилкәмә яшел кулларыңны, саумы, дустым -- яшьтәш миләшем. Җөмләдә сызык ни өчен куелган?

1. Ия дә, хәбәр дә исем белән белдерелсә, сызык куела.
2. Мәгънәне ике төрле аңлау куркынычы булганда, сызык куела.
3. Аныклагыч та, аныкланмыш та исем белән белдерелсә, алар арасына сызык куела. V

8. ***Тамырлар (1) көпчәк килеп эләккән саен (2) машинаны әле бер (3) әле икенче якка янтайтып сикертәләр*** *(4) (Г. Шәрәфи)*

1. (1) өтер, (2) тыныш билгесе юк, (3) өтер, (4) нокта
2. (1) өтер, (2) өтер, (3) өтер, (4) нокта V
3. (1) тыныш билгесе куелмый,(2) тыныш билгесе куелмый , (3) өтер, (4) нокта

9. Кереш сүзләр янында кайсы тыныш билгесе куела?

1. Ике нокта.
2. Сызык.
3. Өтер. V

10. ***Без өчәү -- Сибгать, Гата һәм мин -- пар атта Нәфисәләр артына барып туктадык.*** *(А. Шамов)* Сызык ни өчен куелган?

1. Аныклагыч һәрвакыт сызыклар белән аерымлана.
2. Аныклагычлар тиңдәшләнеп килсә, ике яктан сызыклар белән аерымлана. V
3. Аныклагыч та, аныкланмыш та исем белән белдерелсә, аныклагыч ике яктан сызыклар белән аерымлана.

Туган ягыбызның тыйнак матурлыгы

Китап – белем чишмәсе

276 нчы күнегү

- Җөмләләрне 4 төркемгә бүлеп, күчереп языгыз.
- 1 төркем – аерымланган иярчен кисәксез гади җөмлә.
- 2 төркем – аерымланган иярчен кисәксез кушма җөмлә.
- 3 төркем – аерымланган иярчен кисәкле гади җөмлә.
- 4 төркем – аерымланган иярчен кисәкле кушма җөмлә.

Өй эше

- БРИ вариантының
  А һәм В өлешләрен
  эшләргә.